

The Requirements and Grounds to Adhere to The Wording in The Texts of Qur'an and Sunnah According to Ibn Hazm

Şirin Gül^a

Article Info

DOI:

Article History:

Received 25/12/2018

Revised 28/12/2018

Accepted 28/12/2018

Keywords:

Judgment,

Qiyâs/Analogy,

Nass

Ibn Hazm.

Article Type: Research Article

Abstract

Religious judgments were revealed to be experienced therefore they are binding for believers. Social change is an undeniable reality. The texts of the Qur'an and Sunnah are limited but events are unlimited. This means that in the texts of the Qur'an and Sunnah there is not a provision for every matter. In this sense, with Qur'an and Sunnah, some methods such as Ijma and Qiyâs/Analogy which accepted by alliance is necessary to apply. Although almost all of the Islamic jurists provided a common opinion on this issue, Ibn Hazm strongly opposed this verdict. And he claims every Muslim can find what they need and will need that all rule is mentioned in the Qur'an and Sunnah. According to him, these texts explained the provision of everything because the religion was completed. The Qur'an and the Sunnah are clear and understandable. The fact that the meaning of Nass and thus the provision cannot be determined is caused by the lack of the interlocutor, rather than the wording itself. For this reason, according to him it is absolutely necessary to adhere to the text of the Qur'an and Sunnah.

İbn Hazm'a Göre Nasslarda Lafza Bağlı Kalma Zorunluluğu ve Gerekçeleri

Makale Bilgisi

DOI:

Makale Geçmişi:

Geliş 25/12/2018

Düzeltilme 28/12/2018

Kabul 28/12/2018

Anahtar Kelimeler:

Hüküm,

Kıyas,

Nass,

İbn Hazm.

Makale Türü:

Öz

Dini hükümler yaşanmak için vahyedilmiştir ve bu sebeple inananlar için bağlayıcıdır. Toplumsal değişim de inkâr edilemez bir realitedir. Kur'an ve Sünnet nasslarının sınırlı, hadiselerin sınırsız olması ise, Kur'an ve Sünnet nasslarında lafzî olarak her konunun hükmünün bulunmadığı anlamına gelir. Bu hakikat, Kur'an ve Sünnet naslarıyla birlikte ittifakla kabul edilen icmâ ve kıyas gibi kaynaklara müracaat etmeyi de gerekli kılar. İslâm Hukukçularının hemen tamamı bu hususta ortak görüş bildirmesine rağmen, Zâhirî âlim İbn Hazm kıyasa şiddetle karşı çıkar ve müminlerin ihtiyaç duydukları ve duyacakları her hükmün nasslarda zikredildiğini iddia eder. Ona göre, nasslar her şeyin hükmünü açıklamıştır, çünkü din tamamlanmıştır. Kur'an ve Sünnet nassları lafzen açık ve anlaşılır bir mahiyet arz ederler. Nassların beyan ettiği anlamın dolayısıyla hükmün belirlenememesi, lafzın kendisinden değil, muhatabın eksikliğinden kaynaklanır. Bu nedenle, nassların lafızlarına kesinlikle bağlı kalmak gerekir.

*Corresponding Author: siringul58@gmail.com

^aDr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü

İbn Hazm'a Göre Nasslarda Lafza Bağlı Kalma Zorunluluğu ve Gerekçeleri

GİRİŞ

Fıkıh Usûlü eserlerinde şer'î delillerin dördüncüsü olarak ele alınan kıyasın, şer'î hüküm elde etmek için fer'î bir kaynak olarak kabul edilmesi; biri nasslar, diğeri toplumsal değişim olmak üzere iki temel unsura dayanmaktadır diyebiliriz. Nasslar açısından kıyasın hükme medar oluşu, nassların, Müslümanların içinde bulunduğu her şart ve ahvali ilgilendiren hükümleri, lafzen içermesinin mümkün olmamasıdır.¹ Toplumsal değişim ise hızı ve unsurları, toplumdan topluma göre değişkenlik arz etse de, bütün toplumlar için kaçınılmaz bir gerçekliktir. Değişim sebebiyle gündeme gelen yeni hadiseler ve toplumun sorunlarına çözüm üretebilecek şer'î bir yöntemin/delilin/kaynağın gerek tespiti gerekse mahiyetine uygun kullanımı, hemen her dönemde İslâm Hukukçularını meşgul etmiştir ve etmeye de devam edecektir. Bu temel iki gerçek, yani Kur'ân ve Sünnet nassların her hususa dair lafzî hüküm içermesinin mümkün olmaması ve toplumsal değişim nedeniyle mevcudun sürekli farklılaşması, İslâm Hukukçularını, teşri'de gözetilen gayeleri dikkate alarak çözüm üretmek için arayışa sevk etmiştir.² Zikrettiğimiz bu iki gerçek aynı zamanda kıyasın en sağlam iki dayanağı konumundadır.

Kıyas, hükmü nasslarda zikredilmeyen meseleye dair Şâri'in nasslarda benzerlerine "ne dediğini" tespiti imkân tanıyan ve nassı referans alan bir kaynak olarak³, İslâm Hukukçularının hemen tamamı tarafından kabul görmüş ve İslâm Hukuk Usûlü eserlerinde, "asgarî müşterekler" diye ifade edebileceğimiz Kitap, Sünnet ve İcmâ'dan sonra dördüncü kaynak olarak yerini almıştır.

"Hakkında nass bulunan mesele(asl)nin hükmünün, aralarındaki ortak vasıf(illet) sebebiyle hakkında nass bulunmayan mesele(fer')ye verilmesi"⁴ şeklinde tanımlanan kıyası, müçtehit ve fukahâ nezdinde değerli kılan şey, hiç şüphesiz onun nasslara dayanarak hüküm elde etmeyi sağlayan bir kaynak olmasıdır. Bu bağlamda, yeni meselenin hükmünü belirleyebilmek için nassa başvurmayı ve aralarındaki ortak illet sebebiyle nihayetinde nass ile belirlenmiş hükmü, yeni meseleye uygulamayı öngören kıyasın⁵, yeni bir hükmün elde edilmesini sağlamaktan daha ziyade nasslarda var olan hükmün açığa çıkmasını temin eden bir yöntem olarak görülmesi de mümkündür. Filhakika, İslâm Hukukçuları açısından önem arz eden husus, yeni meseleye verilecek hükmün, şari'in itibar ettiği veya edeceği, maksat ve maslahata uygun bir hüküm olmasıdır. Bunu temin etmenin yolu ise, hükümlerin doğru bir şekilde ta'lil edilmesinden yani her iki meselede ortak olan illetin doğru ve kesin bir şekilde tespit edilmesinden geçer. İletin sahih bir şekilde tespiti de, illetin gerekli şartları haiz olması⁶ ile ancak mümkün olabilir.

Bu şekilde, ancak belli şart ve özellikleri taşıması koşuluyla, fukahâ tarafından İslâm Hukukunda hüküm istinbâtı için şer'î bir delil olarak kabul edilen kıyas, ne yazık ki, Zahirî Mezhebinin kurucusu sayılan Dâvud b.Ali el-İsfahânî⁷ (v.270/883) ve bu mezhebe mensup diğer

¹ Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed es-Serahsî (v.483/1090), *Usûl*, Thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî, Dâru'l-Marife, Beyrut (t.y.), II/139-140.

² Şemsuddîn Ebû Abdillâh b. Ebî Bekr b. Kayyim el-Cevziyye, (v.751/1350), *İ'lâmu'l-Muvakkîn an Rabbi'l-Âlemîn*, Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut 1407/1986, I/218-219.

³ Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef el-Bâcî el-Endelûsî (v.474/1086), *İhkâmü'l-Fusûl fî Ahkâmî'l-Usûl*, Thk. Abdullah Muhammed el-Cebbârî, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1410/1089, s.457; es-Serahsî, *Usûl*, II/143,144; Abdulvehhâb Hallaf, *İlmu Usûli'l-Fıkıh*, Matbaatu Mısır 1366/1947, s.64.

⁴ el-Bâcî, *İhkâm*, s.457; es-Serahsî, *Usûl*, II/143,144; el-Cevziyye, *İ'lâm*, I/218-219;

⁵ es-Serahsî, *Usûl*, II/174,146-147; Hallaf, *Usûl*, s.64-70; Ebû Zehra, Muhammed (v.1394/1974), *Usûlü'l-Fıkıh*, Dâru Fikri'l-Arabî (y.y.)(t.y.), s.223.

⁶ es-Serahsî, *Usûl*, II/174, Ebû Zehra, *Usûl*, s.223-225; Hallaf, *Usûl*, s.64-70.

⁷ Ebû Süleyman Davud b. Ali el-İsfahânî. İsfahan doğumludur. Bağdat ve Nişabur'da çok değerli âlimlerden dersler almıştır. Şafîî mezhebine mensup iken İmam Şafîî'nin görüşlerine karşı çıkmıştır. Zahirî Mezhebinin kurucusudur. Davud b. Ali, hakkında nass bulunmayan bir konuda rey'e dayanmayı tamamen reddeder. Ayrıntılı bilgi için Bkz.Ebû Bekr, Ahmed b.

âlimler tarafından reddedilmiştir.⁸ Kıyası reddetmek konusunda en aşırı tepki, hiç şüphesiz mezhebin en önemli temsilcisi ve sistematik yorumcusu sayılan İbn Hazm el-Endelûsî (v.456/1063)'den gelir.⁹ İbn Hazm, kıyası aklî muhakeme açısından kabul etmekle birlikte, onun şer'î hüküm için kaynak olarak kabul edilmesini şiddetle reddeder. Onun reddiyesini güçlendirmek ve muhaliflerinin görüşlerini çürütmek için zikrettiği deliller¹⁰ oldukça önemlidir. Bu görüşler içerisinde bizce, en dikkate değer olanı hiç şüphesiz naslarla ilgili olanlardır. Zira kıyas, nassa dayanarak hüküm elde etmeyi sağlayan fer'î bir delildir. Bu sebeple kıyasın en önemli referansı naslardır. Nasslar kıyasın hem dayanağı hem gerekçesi konumundadır. Şöyle ki, nasların sınırlı, yaşanan olay ve hadiselerin sınırsız olması, karşılaşılan yeni hâdisenin hükmünün, lafzen naslarda yer almasının mümkün olmaması anlamına gelir. Bu açıdan nasslar kıyasın gerekçesidir. Kıyasın *asl* ve *aslın hükmüne* dayanmak zorunda olması ise, nasları kıyasın dayanağı yapar çünkü *asl* nasdır ve *aslın hükmü* aynı zamanda nassın hükmüdür. Bu bağlamda, İbn Hazm'ın nasların şer'î hükmü beyanı ve nasların lafzına bağlı kalma zorunluluğu hakkındaki görüşleri son derece dikkat çekicidir. İbn Hazm'a göre, nasslar her meselenin hükmünü açıklamıştır ve nasların tamamı lafzen açık ve anlaşılır şekildedir. Nassların bu vasıfları haiz olması, ona göre, bizzat Şâri'in maksat ve iradesi ile gerçekleşmiştir. Aksini iddia etmek İbn Hazm'a göre, şer'î bilgi ve hüküm elde etmek noktasında, nasların yetersiz kaldığını kabul etmek demektir ki, bu kabul kişinin katî naslarla belirlenmiş hükümleri reddetmesi anlamına gelir. İbn Hazm'a göre, Kur'ân ve Sünnet naslarının taşıdığı ve inkârının asla mümkün olamayacağı bu özelliklerin zorunlu sonucu, nasların lafzına bağlı kalmanın gerekli oluşudur. Fakîh olması yanında aynı zamanda iyi bir mantıkçı olan İbn Hazm¹¹, bu kabulün ifade biçiminde, mantık ilkelerini işletmiş gözükmektedir. Biz de onun bu metoduna bağlı kalarak iki öncül ve bir sonuç olarak üç madde halinde görüşlerini ifade etmeyi uygun gördük.

1. KUR'ÂN VE SÜNNET NASLARININ HER ŞEYİN HÜKMÜNÜ AÇIKLAMIS OLMASI

İbn Hazm'a göre, Müslümanların amel etmeleri gereken hükümlerin tamamı bizzat Şâri' tarafından bildirilmiştir. Kıyasın gerekçelerinden biri olan, nasların her zaman ve zemindeki problemlerin hükmünü bildirmesinin mümkün olmaması ise ona göre, yalnızca bir iddiadır ve böyle bir iddia kişiyi "küfre" götürür.¹² Allah'ın: "Biz kitapta, hiç bir şeyi eksik bırakmadık"¹³, "Bugün dininizi tamamladım"¹⁴, "...Biz Kitabı sana her şey için bir açıklama olarak indirdik..."¹⁵ "Rabbın unutkan değildir"¹⁶, "Sana Kitabı, ayrılığa düştükleri şeyleri onlara açıklaman için, inanan kimselere de yol gösterici ve bir rahmet olarak indirdik"¹⁷ diye buyurması, ona göre, bu gerçeğin en

Hatîb el- Bağdâdî (v.463/1070), *Târîhu Bağdâd*, Dâru'l-Fikr (b.y.)(t.y.), VIII, 369-370; Ebî Sa'd Abdulkerim b. Muhammed es-Sem'ânî (v.562/1166), *el-Ensâb*, Matbaatu Muhammed, Beyrut (t.y.), VIII, 296-297; İbn Hallikân, Ebu'l- Abbas Şemsuddîn b.Ebî Bekr (v.681/1282), *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zaman*, Dâru Sadr, Beyrut 1399/1978, III/325; Ahmed Bukayr Mahmud, *el-Medresetü'z- Zâhiriyyeti bi'l-Meşrik ve'l-Mağrib*, Dâru Kuteybe, Beyrut, 1411/1990, s.36;

⁸ el-Bâcî, *İhkâm*, s.460; es-Serahsî, *Usûl*, II/119.

⁹ İbn Hazm bu hususta müstakil bir eser de kaleme almıştır. Bkz. Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b.Saîd b.Hazm el-Endelûsî (v.456/1063), *Mulahasanu İbtâlu'l-Kıyas ve'r-Re'y ve'l-İstihsân ve't-Taklît ve't-Ta'lîl*, Thk. Saîd el-Afgânî, Dimeşk 1379/1960.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Gül, *İbn Hazm'ın Kıyası Reddi*, ss.51-239.

¹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Fetûh el-Humeydî, (v.488/1095), *Cezvetü'l- Muktebis fi Zikri Vülâti'l-Endülüs*, Mektebetü Neşri's-Sekâfi'l-İslâmiyye, Kahire 1373/1953, s.291; ed-Dabbî, Ahmed b. Yahya (v.599/1202), *Buğyetü'l- Mültebis fi Târîhi Ricâl-i Ehli'l-Endülüs, Dâri'l-Kütübi'l-Arabî* (b.y.)1388/1968, s.415-416.

İbn Hazm'ın mantıkla ilgili eseri *et-Takrîb li Haddi'l-Mantık*, Süleymaniye Kütüphanesi İzmir Bölümü,764 numarada kayıtlıdır. İbn Hazm, *el-İhkâm* adlı eserinde de bu eserini zikretmiştir. Bkz. Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b.Saîd b.Hazm el-Endelûsî (v.456/1063), *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*, Thk. Mahmud Hâmid Osman, Dâru'l-Hadis, Kahire 1419/1998, III,1228.

¹² İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1326.

¹³ el-En'âm, 6/38

¹⁴ el-Mâide, 5/3.

¹⁵ en-Nahl, 16/89.

¹⁶ el-Meryem, 19/64.

¹⁷ en-Nahl, 16/64.

önemli delilidir. Bu durumda, nassların her şeyin hükmünü içermediği iddiası, İbn Hazm'a göre, Kur'an nasslarıyla bir diğer ifadeyle bizzat Cenab-ı Hak tarafından açıkça reddedilmiş olmaktadır.¹⁸

İbn Hazm: "Allah'a hamdolsun ki, bizi kendisiyle sorumlu tuttuğu ve ancak ona uymakla ateşten kurtulacağımız din Kur'an, Sünnet ve ümmetin icmâ'ıyla kesin bir şekilde bize açıklanmıştır. Din tam bir bütünlük kazanmıştır. Bu nedenle artık ne bir fazlalık ve ne de bir eksiklik içerir. Hiçbir şüpheye kapılmadan biliyoruz ki, dini açıklayan kaynak saklanmış ve korunmuştur. Zira Allah: "Kur'an'ı biz indirdik, koruyucuları da biziz"¹⁹ buyurmaktadır. Böylece hiçbir şüpheye yer kalmayacak şekilde, Kitap, Sünnet veya bizden olan emir sahiplerinin icma'ı olmadan, hiç kimsenin fetva veremeyeceği açığa çıkmıştır. Bu esaslarda Müslümanlardan birinin ihtilafı söz konusu değildir"²⁰ şeklindeki sözleriyle, dînî emir ve yasaklarla ilgili hükümlerin hepsinin vahiyle bildirildiğini, hükmü bildirilmeyen hiçbir mevzu kalmadığını net olarak ifade etmektedir. Aksini iddia etmek İbn Hazm'a göre, Hz. Peygamber'in Allah'tan aldığı vahyi Müslümanlara tebliğ etmediği, bir Peygamber olarak Allah'ın kendisine tevdi ettiği görevi yerine getirmediği anlamına gelir ki, Hz. Peygamber'e bu şekilde bir ithamda bulunmak kişiyi dinden çıkarır. Allah'ın gönderdiği vahiy ve Hz. Peygamber'in de bu hükümleri insanlara eksiksiz bir şekilde tebliğ etmesi ile din tamamlanmış ve dini hükümler de müminlere tebliğ edilmiştir²¹ "Size gönderdiğimiz gibi sizden öncekilere de peygamberler gönderdik. Ayetlerimizi size okusun, sizi arındırsın ve size kitabı, hikmeti ve bilmediklerinizi öğretsin diye."²² "İnsanlara indirileni onlara açıklaman için..."²³, âyetleri ile Veda Haccı'nda Hz. Peygamber'in: "Tebliğ ettim mi? Ey Allah'ım şahit ol"²⁴ diye buyurarak, tebliğ vazifesini yerine getirdiğine dair Allah'ı şahit göstermesi, İbn Hazm'a göre, bu gerçeği inkârı mümkün olmayan bir şekilde teyit eder.²⁵ Abdullah İbn Mesud'dan yapılan rivayet de, İbn Hazm'ın görüşünü desteklemek için zikrettiği deliller arasındadır. Abdullah b. Mesud'a tahrir hakkında bir soru sorulmuş ve o da şu cevabı vermiştir: "Allah hükümleri açıklamıştır. Kim ki, hükümler kendisine açıklandıktan sonra, bir işi kendi hükmünün dışına çıkarırsa, o kimse Allah'a muhalefet etmiş olur"²⁶ İbn Hazm'a göre, İbn Mesud'un bu ifadeleri, beyanın tamamlandığının ve nasslarda zikredilmeyen bir şeyi söylemenin, Allah'a muhalefet etmek anlamına geldiğinin göstergesi konumundadır.²⁷ Dînî hususlarla ilgili her hüküm nasslarla bariz bir şekilde açıklandığına göre "dînî konularda bilinmeyen"²⁸ bir hükmün kalması onun açısından imkânsızdır. Muhaliflerinin, hakkında nass bulunmayan bir mesele ile karşılaştığı zaman kendisinin ne yaptığı şeklindeki muhtemel sorularına İbn Hazm'ın cevabı: "Bu bizi değil, sizi bağlar çünkü bu bize göre bâtil, imkânsız, ebediyen olmayacak bir şeydir. Bu tür meseleler bulduğunuz zaman siz ne yapıyorsunuz -asıl siz onu- bize haber verin. Mesele hakkında hüküm vermekten kaçınıyor musunuz- ki bu asla sizin yönteminiz değildir- yoksa o mesele hakkında hüküm mü veriyorsunuz?"²⁹ Şeklinde ve ifadelerinden de anlaşılacağı üzere İbn Hazm' a göre, hükmü bilinmeyen meselelerin varlığı demek ya dini hükümler Allah tarafından bildirilmedi yahut Peygamber kendisine tevdi edilen bu vazifeyi yerine getirmedir demektir ki, bunun kabul edilmesi kesinlikle imkânsızdır. O halde İbn Hazm'a göre, Kur'an'dan bize ulaşması gereken her şey ulaşmıştır ve bu hususta ittifak vardır. Sünnetin ulaşmasında ihtilaf olsa da adil ve senedi sahih haber-i vahidin kaynak kabul edilmesi de

¹⁸İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b.Saîd el-Endelûsî (v.456/1063), *en-Nübez fî Usûli'l-Fıkhî'z-Zâhiri*,Thk.Muhammed Zâhid el-Kevserî, Matbaatu'l-Envâr, (b.y.), 1359/1940, s. 7, 9, 48.

¹⁹el-Hicr, 15/9.

²⁰ İbn Hazm, *en-Nübez*, s.7.

²¹İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1256, 1313,1343; a.mlf.,*en-Nübez*, s. 9.

²²el-Bakara, 2/151.

²³en-Nahl, 16/44.

²⁴ Ebû Dâvud Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (v. 275/888), *es-Sünen*, Dârul-Cinân, Beyrut 1409/1988, "Kitâbu'l-Buyu", II/264.

²⁵ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1355-1356.

²⁶ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1365.

²⁷ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1365.

²⁸ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1313.

²⁹ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1353,1354.

zorunludur.³⁰ Peygamberin emir ve nehiyelerinin farz ve haram olduğu kesinleştikten sonra hakkında nass bulunmayan hiçbir mesele kalmamıştır.³¹ Dini hükümlerin hepsinin inananlara açıklanmış olduğu, bu şekilde kesinlik kazandığına göre, dini hususlarda *asl* veya *fer'* diye bir ayırım İbn Hazm'a göre söz konusu bile olamaz.³² Ona göre, dinin hepsi *asl'* dir. *Fer'* diye bir şey yoktur ve hepsi hakkında nass mevcuttur. Bunlar arasındaki ilişki kül ile cüz arasındaki bir ilişki gibi de değildir. Dolayısıyla bu görüşün bütünüyle geçersiz bir görüş olduğu bütün berraklığıyla açığa çıkmıştır.³³ Böylece naslara bağlı kalmanın birinci öncülü, İbn Hazm tarafından net bir şekilde açıklanmış olmaktadır. Artık sıra, ikinci öncül konumunda olan nassların tamamının açık ve anlaşılır olmasına gelmiştir.

2. KUR'ÂN VE SÜNNET NASSLARININ TAMAMININ AÇIK VE ANLAŞILIR OLMASI

İbn Hazm nassların her hükmü bildirdiğini, kendince ispat ettikten sonra nassların tamamının açık ve anlaşılır olduğunu yine nasslarla izah etmeye çalışır. Bu arada onun zımninden de olsa mantık ilkelerinden hareket etmesi kendi içindeki sistematik bütünlüğünü ifade eder. Zira açık ve anlaşılır olmayan nassların her şeyin hükmünü açıkça içermesi mümkün değildir. Öte yandan, nasslar her şeyin hükmünü açık ve anlaşılır biçimde gösterdiğine göre, delillerin de tamamen nasslardan seçilmesi gerekir. Nitekim İbn Hazm'a göre, Allah inananlara dini hükümleri bildirmek için bir kutsal kitap göndermiş ve bu kitabın beyanını bizzat şâri' üstlenmiştir.³⁴ **"...Her şeyin açıklayıcısı olarak..."**³⁵, **"O halde biz onu okuduğumuz zaman sen onun okunuşunu takip et. Şüphesiz onun açıklaması bize düşer"**³⁶ âyetleri, Kur'an'ın her şeyin hükmünü barındırdığının ve şeriatın beyanının bizzat Allah tarafından yapıldığının, inkârı mümkün olmayan delili konumundadır.³⁷

Muhaliflerinin: **"Hükümlerin hepsi beyanda açık değildir. Bazısı açık bazısı gizlidir. Eğer hükümlerin hepsi açık olsaydı, o zaman âlimle cahil eşit olurdu. Hükümlerin hepsi gizli olsaydı, hiç kimse hükümleri anlayamazdı ve anlamaya da yol bulamazdı. Bu nedenle biz, hükümlerin açık olanlarından hareketle gizli olanlarını bilmeye çalışıyoruz..."**³⁸ şeklindeki itirazına İbn Hazm'ın cevabı hazırdır. **"Eğer dînî bilgiler celî olmasaydı-dînî hükümleri anlamak hususunda herkes cahil olurdu ve dinden ebediyen bir şey anlaşılamazdı."**³⁹ O halde İbn Hazm'a göre, kesin olarak kabul edilmelidir ki, dînî hükümlerin hepsi açık ve anlaşılır bir mahiyet arz eder. Öte yandan ona göre, Hz. Peygamber zaten vahiyle kendisine bildirilen hükümleri müminlere açıklamakla görevlidir. Bu sebeple Kur'an nasslarında açıklanmamış hükümler Sünnetle açıklanmıştır. Peygamberin en önemli görevi zaten budur.⁴⁰ **"Kendilerine apaçık anlatabilsin diye her peygamberi kendi milletinin diliyle gönderdik"**⁴¹ ve **"...İnsanlara indirileni kendilerine açıklaman için (zikri) Kur'an'ı sana indirdik..."**⁴² Âyetleri de İbn Hazm'a göre, dinin öngördüğü her şeyin Kitap ve Sünnette mevcut olduğunu bildirir. Hz. Peygamber, tebliğle görevli olmasının yanı sıra mükemmel bir şekilde Arapça bilgisine sahip olduğu için dini hükümleri en açık ve anlaşılır bir şekilde insanlara tebliğ etmiştir.⁴³

İbn Hazm'a göre, nassların açık ve anlaşılır bir mahiyette olması o derece aşikârdır ki, nassları anlama ve dini hükümleri öğrenme hususunda âlim ve avam eşit sorumluluktadır. Her biri, bilgi ve

³⁰ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1458.

³¹ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1345.

³² İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1342.

³³ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1342,1443-1444.

³⁴ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1256.

³⁵ en-Nahl, 16/89.

³⁶ el-Kıyâme,75/18-19.

³⁷ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1355-1356.

³⁸ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1255,1314.

³⁹ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1256.

⁴⁰ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1256.

⁴¹ İbrâhîm, 14/4.

⁴² en-Nahl, 16/44.

⁴³ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1256.

kabiliyeti ölçüsünde içtihat etme hak ve yetkisine sahiptir.⁴⁴ Ona göre, Nassların bu derece net beyan edilmiş olmasına rağmen bazı insanlar tarafından anlaşılabilmesi- asla bütün insanlar tarafından değil- âlim ve cahilin nassları anlama seviyelerinin eşit düzeyde olmamasından kaynaklanır. Bazıları nassları anlamaya güç yetiremezler. **“Allah hiç bir nefse gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez.”**⁴⁵ âyeti de İbn Hazm’a göre, bu hakikati teyit eder. Cahil kimseler dışında âlimler de bazı durumlarda nassları anlayamayabilirler. İbn Hazm’a göre bunun sebebi yine, nassların açık olmaması değil, insanların anlayış seviyesidir. Nassların hepsi açık ve anlaşılır olduğu halde insanlar, Kur’an ve Sünnet lafızlarından gaflette oldukları, akılları yetersiz olduğu için yahut başka sebepler yüzünden nassları anlamayabilirler.⁴⁶ Bu durumda, bazılarının nassları anlamaması, diğerlerinin anlamasına engel teşkil etmez.⁴⁷ **“Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorun”**⁴⁸ âyeti de, İbn Hazm’a göre, nassta bildirilen hükümleri bilmeyenlerin, bilenlere sormak suretiyle hükmü öğrenmesinin mümkün olduğunu gösterir.⁴⁹ Hz. Peygamber’in: **“Helal bellidir, haram da bellidir. İki arasında insanların çoğunun bilmediği şüpheli şeyler de vardır.”**⁵⁰ Hadisi şerifi de ona göre, şüphenin insanların hepsi için değil, bir kısmı için geçerli olduğunu bildirir. Filhakika, İbn Hazm’a göre, nassların bütün insanların anlayışına kapalı olması zaten imkânsızdır.⁵¹ Bu nedenle, anlama vakıf olamayanlar, anlayamadıkları ifadeleri âyetin anlamını kavrayanlardan öğrenmek durumundadırlar. Diğer âlimler hükümden anladıklarını bildirmedikleri sürece hüküm verilmemesi de zorunludur.⁵² Lafzın manası anlaşılmadığında, sorup öğrenme imkânı da olmadığında, İbn Hazm’a göre, lafzın gereğini yerine getirme yükümlülüğü yoktur.⁵³

İbn Hazm, meselelerin bazısı hakkında (açık) nass varken bazısı hakkında (açık nass olmayıp) delil bulunması⁵⁴ veya nassın iki veya daha fazla manaya ihtimali olması durumunda Allah’ın kastettiği mananın ancak başka bir nas veya icmâ’ ile bilinebileceğini ifade eder.⁵⁵ Meselâ, **“İnanıp imanlarına zulmü karıştırmayanlar...”**⁵⁶ âyetinde zikredilen *zulüm* kelimesi, **“Kuşkusuz şirk, çok büyük bir zulümdür”**⁵⁷ âyeti ile bizzat açıklanmış, Hz. Peygamber de bu kelimeyi küfür olarak tefsir etmiştir.⁵⁸ Ona göre, böylece açığa çıkmıştır ki, dini hükümlerin hepsi açıktır, vazihtir. Bu hususta hükümlerin hepsi birbirine eşittir.⁵⁹ Hz. Ömer’in: **“Siz açık olanı terkettiniz. Onun gecesı gündüzü gibidir. İnsanlar sağ ve sol olarak sapmıştır. Sünnet olanı size sünnet kıldım. Farz olanı da farz kıldım. -Bundan sonra- bir insan ancak kasten sapar”**⁶⁰ şeklindeki ifadeleri de bunun en önemli kanıtı konumundadır.⁶¹ Bu nedenle, İbn Hazm’a göre, hem Hz. Peygamber’in sözlerinin *beyan*⁶², *ih̄tisâr*⁶³ ve *cevâmi’ul-kelîm*⁶⁴ içerdiğinin söylenmesi hem de nassların, birşeyi *“ismiyle”* veya *“delaletiyle”*

⁴⁴ İbn Hazm, *en-Nübez*, s.55.

⁴⁵el- Bakara, 2/286.

⁴⁶ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1314-1315.

⁴⁷ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1314-1315.

⁴⁸en-Nahl, 16/43.

⁴⁹ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1315.

⁵⁰ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III,1315.

⁵¹ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1457.

⁵² İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1314.

⁵³İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1316.

⁵⁴ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1344.

⁵⁵ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1345; a.mlf. *en-Nübez*, s.24-25.

⁵⁶el-En’âm, 6/82.

⁵⁷Lokman, 31/13.

⁵⁸ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1345; a.mlf. *en-Nübez*, s.24-25.

⁵⁹İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1315.

⁶⁰Mâlik b. Enes (v.179/975), *el- Muvatta’*, Çağrı Yay. İstanbul 1413/1992, II, 41.

⁶¹İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1314.

⁶²*Beyân*:Delalet yoluyla bir şeyin açığa kavuşturulmasıdır. Bkz. İsmâil b. Hammâd el-Cevherî (v.400/1009), *es- Sıhah Tâcu’l-Lüğa ve Sıhah’l-Arabiyye*, Thk. Ahmed Abdulgafur Attâr, Dâru’l-Kütübi’l-Arabiyye Mısır (t.y.) V, 2083.

⁶³*İhtisâr*: Sözüncü veviz bir şekilde ifade edilmesidir. Bkz. el-Cevherî, *es- Sıhah*, II,646.

⁶⁴*Cevâmi’ul- Kelîm*: Az sözle çok şey ifade etmektir. Kur’an ve Peygamber’in sözleri bu şekildedir. Bkz. Ebu’l-Fadl Cemâleddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, (v.711/1311), *Lisânu’l-Arab*, Dâru Beyrut, Beyrut

belirleyen nass diye ayrıma tabi tutulması bu durumda tamamen geçersizdir.⁶⁵ Esasında İbn Hazm da nasslarda edebî ifadelerin olduğunu ve bir kelimenin birden fazla anlama gelebileceğini kabul etmektedir. Ancak ona göre kastedilen mana başka bir nass veya icmâ ile tam olarak tespit edilmediği müddetçe, nassın bildirmek istediği, aslında beyan ettiği mana tam anlamıyla elde edilemez. Nass olmadan ona göre, **“Kastedilen mânâlardan birini almak veya kastedilenin dışında bir manayı almak olmaz. Tenbih, ihtisar ve beyanın hakikati budur.”**⁶⁶ İbn Hazm’a göre, bize hitap edilen Kur’an’ın, kendisiyle indirildiği delâlet bir dil mevzu değildir.⁶⁷ Dolayısıyla nassta bildirilen bir lafzın anlamı yine nassla bilinebilir. Böylece, ikinci öncülünü de yine nassa dayalı delillerle kuvvetlendirdikten sonra İbn Hazm, usûl anlayışının temelini oluşturan sonuca gelir.

3. KUR’ÂN VE SÜNNET NASLARININ LAFZINA BAĞLI KALMANIN ZORUNLU OLMASI

Nasslarda her şeyin hükmünün belirlenmiş olduğu ve dolayısıyla nassların tümünün açık ve anlaşılır olduğu böylece net bir şekilde ispatlandıktan sonra, nassların lafızlarına bağlı kalmak zorunluluğu kendiliğinden açığa çıkmış olmaktadır. İbn Hazm'a göre, **“Hiç kimsenin nassları zahiri manasından çıkarması (te’vîli) helal olmadığı⁶⁸ gibi, “Onlar sözlerin yerlerini değiştirirler...”⁶⁹âyeti gereğince bu, nassları açık bir “tahrif” sayılır.⁷⁰ Âyetlerde zikredilen “mübîn” ve “beyyine” kelimelerinin Kur’an ve Sünnet lafızlarının zâhirî manalarına göre anlaşılmasını ifade ettiğinin altını çizen İbn Hazm: **“Her kim bir âyet veya sahih haber için... “Bunlar zahirine hamledilmez” derse; “Bu âyete ve hadise itaat etmeyin” demiş olur. Bu sebeple onun sözü batıldır. Allah’ın sözü ise daha gerçek ve doğrudur. Eğer Allah, iddia eden kimsenin söylediğini söylemek isteseydi, onu aynen o şekilde açıklardı”⁷¹** şeklindeki ifadelerinden Allah’ın söylemek istediği her şeyi nasslarda açıkça ifade ettiğini belirtir.⁷² Ona göre, hükümler **nassın zâhiri** veya **iktizâsından** elde edilebilir ancak. Bu nedenle, nassların zahirine bağlı kalmanın zorunludur.⁷³ **“Kendilerine okunmakta olan kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmedi mi?”⁷⁴** Âyetiyle İbn Hazm'a göre, Allah, Kur’ân’ın “lafzî iktizasının” dışında olanı reddetmeyi zorunlu kılmıştır. Bu, ona göre, nassın zahirini almak, nass veya icmâ’ olmayan hususlarda da her türlü tevili reddetmek anlamına gelir.⁷⁵ İbn Hazm’a göre nassın iktizasında belirtilen ismin ve hükmün dışına çıkmamak ve ona ziyade kılmamak “vacip”tir. Aynı şekilde nassın anlamına yapılan eksiltme de dini noksanlaştırmak sayılacağından ona göre, “haram” kılınmıştır.⁷⁶ İbn Hazm’a göre, Kur’an’ın birçok âyeti nass dışında söz söylemeye engeldir.⁷⁷ Aksi görüşü kabul eden “haddi aşmış” ve “kendisine zulmetmiş” olur. Zira Allah: **“Kim Allah’ın koyduğu sınırları aşarsa o kendine zulmetmiş olur.”⁷⁸** Diye buyurmuştur.⁷⁹**

İbn Hazm’ın lafızcı üslubu muhalifleri tarafından eleştirilmiş ve onun durumu, efendisi kendisinden leğen ve ibrik isteyince, ibriği su ile doldurmadan gelen çocuğun durumuna benzetilmiştir. Elbette İbn Hazm’ın bu benzetmeye verdiği cevap sistematik bütünlüğü içerisinde ve

1375/1956, VIII, 53-54.

⁶⁵ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1343.

⁶⁶ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1343.

⁶⁷ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1343.

⁶⁸ İbn Hazm, *en-Nübez*, s.24.

⁶⁹ el-Mâide, 5/13.

⁷⁰ İbn Hazm, *en-Nübez*, s.24-25.

⁷¹ İbn Hazm, *en-Nübez*, s.24-25.

⁷² İbn Hazm, *el-İhkâm*, III/1332.

⁷³ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III/1332.

⁷⁴ el-Ankebût, 29/51.

⁷⁵ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III/1356.

⁷⁶ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III/1242, 1357.

⁷⁷ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III/1246.

⁷⁸ et-Talak, 65/1.

⁷⁹ İbn Hazm, *el-İhkâm*, III/1213, 1431, 1441.

lafza bağlı kalarak verilmiş bir cevaptır. İbn Hazm'a göre çocuk sadece leğen ve ibrik getirmekle mükelleftir, zira efendisi onları satmak için istemiş olabilir.⁸⁰ Ona göre, "Her kim, nasslardan bir bölümünü, Kur'an, Sünnet ve İcma'dan bir delili olmaksızın tevil etmeye kalkışır, Allah'a ve peygamberine iftira etmiş olur."⁸¹ "Allah'ın sözünü ve Allah'tan bir vahiy olan Hz. Peygamber'in sözünü tahrif etmek nasıl helal olabilir? Kim âlimlerden bu sözü söyleyenlerin görüşüne katılıyorsa bilsin ki, Hz. Peygamber'in sözü dışında hiçbir söz hüccet değildir."⁸²

Nass veya icmâ' dışında yalnızca aklî iltizam, zaruret ve müşahede yoluyla nassın zahirinin dışına çıkılabileceğini belirten İbn Hazm, "...İnsanlar onlara: "insanlar size karşı bir ordu topladılar, onlardan sakının" dediler..."⁸³ Âyetinde zikredilen "insanlar" kelimesinin zaruret ve müşahede yoluyla "bütün insanları" ifade etmediğini belirtmektedir.⁸⁴ İbn Hazm'a göre, bir bilgi ya akılla yahut duyularla veya her ikisiyle doğrulanabilir. Akıl aklın delilini asla geçersiz kılamaz. Bu, hakkın hakkı geçersiz kılması veya haber-i vahidle haber-i vahidi geçersiz kılmaya benzer ki, böyle bir şey mantık olarak da imkânsızdır.⁸⁵ Nassın ve aklın gereklerinin dışına çıkılarak sahih bir bilginin elde edilmesi de ona göre, asla mümkün değildir.⁸⁶ Hatta nassı delilsiz bir şekilde anlamının dışına taşımak ona göre, nassın beyanında problem var demektir ki, böyle bir iddia geçersiz olmaktan öte, dini bilgiyi reddetmek anlamındadır.⁸⁷ Nassın lafzî anlamına bağlılığının bir sonucu olarak, nasslarda lafzen ifade edilmeyen hiçbir şeyi kabul etmeyen İbn Hazm: "Eğer Kur'an ve Sünnet nassları kıyası doğrulasaydı, kıyas ismi mutlaka nasslarda geçerdi."⁸⁸ Şeklindeki ifadesiyle de kıyası reddedişinin temelinde de bu kabulünün olduğunu beyan etmiş olmaktadır. Ona göre, Allah'ın emretmediği, Peygamber'in amel etmediği veya beyan da bulunmadığı ve müminlerin ittifak etmediği hususlarda hüküm bildirmek ona göre kesinlikle geçersizdir.⁸⁹

SONUÇ

Zahirî ekolün en önemli temsilcilerinden olan İbn Hazm, fıkıh ve fıkıh usûlünün yanı sıra hadis, kelam, felsefe, dinler tarihi, edebiyat ve mantık gibi ilim dallarında çok önemli eserler vermiş, büyük bir âlimdir. İbn Hazm'ın meşhur oluşunda, ilmî derinliği ve velûd kişiliğinin elbette etkisi vardır. Fakat İbn Hazm'ın asıl şöhreti, onun ezber bozan görüşlerinden gelir. Zira İbn Hazm'ın görüşleri Zahirî bakış açısının mikrofilm gibidir ve o, bu görüşlerin tavizsiz bir savunucusudur. İbn Hazm, bu bakış açısının bir gereği olarak fıkıh ve usûl ile ilgili konularda da fukahâya muhalefet etmiş, ittifakla kabul edilmiş olsa bile, onların görüşlerine karşı çıkmıştır.

İbn Hazm'ın muhalif görüşlerinden birisi de kıyası reddetmesidir ki, onun, kıyasa karşı olmasının temelinde de yine bu bakış açısının izleri görülür. İslâm Hukukçuları, kıyası şer'î hüküm kaynağı olarak ittifakla kabul etmiş ve onu aslî kaynaklar/deliller arasında zikretmişlerdir. Böylece kıyas edille-i şerîanın dördüncüsü olarak, Kitap, Sünnet ve İcma'dan sonra fıkıh usulü eserlerindeki yerini almıştır. Kıyasın şer'î hüküm elde etmek için aslî kaynak olarak ittifakla kabul edilmesinde, nassların sınırlı meselelerin sınırsız olması ve toplumsal değişim sebebiyle, hükmü Kur'an ve Sünnet nasslarında açıkça zikredilmeyen meselelerin varlığı etkili olmuştur. İbn Hazm ise bu kabule kesinlikle katılmaz. Ona göre, Kur'an ve Sünnet nassları, inananların bilmeleri gereken, amel etmekle sorumlu oldukları her türlü hükmü açıklamıştır. Bu kabul, İbn Hazm için âdeti birinci öncül gibidir.

⁸⁰İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1322.

⁸¹İbn Hazm, *en-Nübez*, s.25.

⁸²İbn Hazm, *en-Nübez*, s.24.

⁸³Âl-İ İmrân, 3/173.

⁸⁴İbn Hazm, *en-Nübez*, s.25.

⁸⁵İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1327,1328.

⁸⁶İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1450.

⁸⁷İbn Hazm, *en-Nübez*, s.24.

⁸⁸İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1255.

⁸⁹İbn Hazm, *el-İhkâm*, III, 1262,1373; a.mlf. *en-Nübez*, s.47.

Bu öncülün kesin ve inkârı mümkün olmayan en büyük delili ona göre, yine naslardan gelir. Nitekim İbn Hazm'a göre, Kur'ân ve Sünnet nasları dinin tamamlandığını ve Kitapta hiçbir şeyin eksik bırakılmadığını beyan eder. Onun bu kabulü, nassların tamamının lafzen açık ve anlaşılır olduğu şeklindeki ikinci öncülü de doğal olarak bildirir. Bu durumda ona göre, nassların her şeyin hükmünü açıklamış olması birinci öncül, nassların lafzen açık ve anlaşılır olması ise, ikinci öncüdür. Her iki hususta aksi bir iddia, kesin dînî hükmü inkâr sayılacağı için iddia sahibini dinden çıkarır. Zira İbn Hazm'a göre, Allah hükümleri bizzat bildirmiş ve açıklamıştır. Öte yandan Peygamber de tebliğ ve beyan vazifesinin bir gereği olarak Allah'tan aldığı hükümleri müminlere bildirmiş ve açıklamıştır. Konunun beyanı hususunda zikredilen âyetler bunun en önemli delilidir. Aksini iddia etmek ona göre, Peygamberin, vazifesini yerine getirmediği anlamına gelir ki, bu, peygambere atılmış bir "iftira" sayılır. İbn Hazm'a göre, doğruluğu bizatihi nasslarla ispatlanan her iki öncülün zorunlu sonucu, nassların lafızlarına bağlı kalma gerekliliğidir. İbn Hazm açısından bu sonuç, dînî ve aklî gerekçelerle açığa çıkmıştır. Bu nedenle, ona göre, nasslarda hükmü bildirilmeyen meselelerde helal veya haram hükmünün verilmesi mümkün değildir.

İbn Hazm, söz konusu düşünceleriyle fukahânın neredeyse tamamını karşısına almış ve âlimlerin ittifakla kabul ettikleri bir meselede onlara muhalefet etmiştir. Onun, nasslar karşısındaki hassasiyeti anlaşılabilir bir durum arz etse ve görüşlerindeki sistematik bütünlük dikkate şayan olsa da, inananların ihtiyaçlarına cevap vermek noktasında yetersiz kalacağı aşikârdır. Filhakika, Kur'ân ve Sünnet lafızlarının şer'î hüküm bildirmek noktasında aslî ve en önemli kaynak olduğu ittifakla kabul edilmiş bir gerçektir. Ne var ki, nassların her zaman ve zemine dair lafzî hüküm içermesi de, hem teorik hem pratik olarak mümkün değildir. Zira nasslar sınırlı, hadiseler sınırsızdır. Öte yandan Şâri', hükümleri vaz' ederken müminlerin dünya ve âhiret maslahatlarını gözetmiş, hükümleri bir maksada binaen vaz' etmiştir. Bir diğer ifade ile Şâri' hükümlerin vaz' edilmesini gerektirecek bir sebep ve maksat olmaksızın hüküm irâd etmez. Bu nedenle hükümlerin niçin vaz' edildiğini belirlemek ve bundan hareketle, nasslarda lafzen hükmü zikredilmeyen meselelere çözüm üretmek, teşri'in maksadına daha uygun bir yöntem olup, dînî hükümlerin yaşanabilir olmasına daha büyük bir katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- el-Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef el-Endelûsî (v.474/1086), *İhkâmu'l-Fusûl fî Ahkâmî'l-Usûl*, Thk. Abdullah Muhammed el-Cebbârî, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1410/1089.
- el-Bağdâdî, Ebû Bekr, Ahmed b. Hatîb (v.463/1070), *Târîhu Bağdâd*, Dâru'l-Fikr (b.y.)(t.y.)
- el-Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd (v.400/1009), *es-Sıhah Tâcu'l-Lüğâ ve Sıhahî'l-Arabiyye*, Thk. Ahmed Abdulgafur Attâr, Dâru'l- Kütübî'l-Arabiyye Mısır (t.y.).
- ed-Dabbî, Ahmed b. Yahya (v.599/1202), *Buğyetü'l- Mültebis fî Târîhi Ricâl-i Ehli'l-Endülüs, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî* (b.y.)1388/1968.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (v. 275/888), *es-Sünen*, Dâru'l-Cinân, Beyrut 1409/1988.
- Ebû Zehra, Muhammed (v.1394/1974), *Usûlü'l-Fıkh*, Dâru Fikri'l-Arabî (y.y.)(t.y.).
- Gül, Şirin, *"İbn Hazm'ın Kıyası Reddi"*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Danışman Doç. Dr. Osman Taştan), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001.
- Hallâf, Abdulvehhâb, *İlmu Usûli'l-Fıkh*, Matbaatu Mısır 1366/1947.
- el-Humeydî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Fetûh (v.488/1095), *Cezvetü'l- Muktebis fî Zikri Vülâti'l-Endülüs*, Mektebetü Neşri's-Sekâfi'l-İslâmiyye, Kahire 1373/1953.
- İbn Hallikân, Ebu'l- Abbas Şemsuddîn b. Ebî Bekr (v.681/1282), *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zaman*, Dâru Sadr, Beyrut 1399/1978.

- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelûsî (v.456/1063), *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*, Thk. Mahmud Hâmid Osman, Dâru'l-Hadis, Kahire 1419/1998.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelûsî (v.456/1063), *Mulahhasu İbtâlu'l-Kıyas ve'r-Re'y ve'l-İstihsân ve't-Taklît ve't-Ta'lîl*, Thk. Saîd el-Afğânî, Dimeşk 1379/1960.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelûsî (v.456/1063), *et-Takrîb li Haddi'l- Mantık*, Neşr ve Thk. İhsan Abbas, Müessesetü'l-Arabiyye, Beyrut 1408/1987.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelûsî (v.456/1063), *en-Nübez fi Usûli'l-Fıkhî'z-Zâhiri*, Thk. Muhammed Zâhid el-Kevserî, Matbaatu'l-Envâr, (b.y.) 1359/1940.
- İbn Kayyim, Şemsuddîn Ebû Abdillâh b. Ebî Bekr el- Cevziyye, (v.751/1350), *İ'lâmu'l-Muvakkîn an Rabbi'l- Âlemîn*, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut 1407/1986.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâleddîn Muhammed b. Mükerrrem (v.711/1311), *Lisânu'l-Arab*, Dâru Beyrut, Beyrut 1375/1956.
- Mahmud, Ahmed Bukayr, *el-Medresetü'z- Zâhiriyyeti bi'l-Meşrik ve'l-Mağrib*, Dâru Kuteybe, Beyrut, 1411/1990.
- Mâlik b. Enes (v.179/975), *el- Muvatta'*, Çağrı Yay. İstanbul 1413/1992.
- es-Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed (v.483/1090), *Usûl*, Thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî, Dâru'l-Marife, Beyrut (t.y.).
- es- Sem'ânî, Ebî Sa'd Abdulkerim b. Muhammed (v.562/1166), *el-Ensâb*, Matbaatu Muhammed, Beyrut (t.y.).